

Otomar Pankraz

Pankrazův životopis je zpracován na základě tohoto archivního materiálu: Osobní spis Otomara Pankraze ve fondu Přírodovědecké fakulty Archivu UK v Praze (AUK); Osobní spis Otomara Pankraze ve fondu Ministerstva školství a národní osvěty uloženém v Národním archivu v Praze (MŠANO) – zejména vlastnoruční životopis ze dne 8. února 1937, materiály k habilitačním řízením na Př. F. UK a na ČVUT v Praze a rozsudek z roku 1946.

Studium

Otomar Pankraz se narodil 25. března 1903 v Nových Dvorech u Písku. Jeho otec během války přišel o veškerý majetek, což uvrhlo rodinu do velmi tíživé ekonomické situace. Otomar absolvoval v letech 1914–18 první čtyři ročníky klasického gymnázia v Písku. V roce 1918 byl však nucen svá studia přerušit a uvažovat o rychlé přípravě na praktické povolání. Vstoupil proto do učení a připravoval se na zaměstnání strojního zámečníka. Pracoval od 1. prosince 1918 do konce srpna 1919 jako praktikant u firmy Raab, strojírna a slévárna železa v Písku. Díky příbuzným však získal finanční prostředky, které mu umožnily v letech 1919–23 absolvovat vyšší státní průmyslovou školu v Praze I, kde 13. července 1923 maturoval. Tato maturita mu neumožňovala studovat jako řádný posluchač na univerzitě, a proto od zimního semestru 1923 studoval na přírodovědecké fakultě v Praze pouze jako posluchač mimořádný. Kromě základních přednášek z matematiky a fyziky Pankraz svoji pozornost zaměřil na přednášky z matematické analýzy, algebry a teorie pravděpodobnosti, dále na teoretickou fyziku, logiku a filozofii matematiky a exaktních věd. Se svolením Ministerstva školství a národní osvěty vykonal dne 15. února 1929 maturitu na vyšší státní reálce v Praze II. Dalším ministerským výnosem mu pak bylo v dubnu 1929 uznáno mimořádné studium v rozsahu šesti měsíců a povolena žádost o rigorózní řízení. Jak hlavní rigorózní zkouška z matematické analýzy a algebry, tak vedlejší zkouška z teoretické fyziky byly hodnoceny “jednoznačně s vyznamenáním”. Dne 31. ledna 1931 pak byl promován doktorem přírodních věd.

4. února 1931 získal Pankraz na přírodovědecké fakultě vysvědčení o zkoušce z pojistné matematiky a matematické statistiky s prospěchem

velmi dobrým. Od 17. června 1929 do 30. června 1930 a od 2. února 1931 do 30. dubna 1931 byl zaměstnán jako pojistný matematik v ústředně pro přípravu penzijního pojištění Všeobecného penzijního ústavu v Praze.¹ V mezidobí svého působení v uvedeném ústavu se připravoval k rigorózním zkouškám.

23. října 1926 vykonal Pankraz předběžnou zkoušku filozoficko-pedagogickou a dne 13. května 1932 státní zkoušku z matematiky a fyziky jako hlavních předmětů pro učitelství na středních školách. Chyběla mu tak jen zkouška z vyučovacího jazyka, aby se mohl ucházet o oprávnění k výuce matematiky a fyziky na středních školách. Získat toto oprávnění však nezamýšlel, protože se povolání učitele nehodlal věnovat.

Jak sám mnohokrát zdůrazňoval, aby mohl vědecky pracovat, nastoupil k 1. květnu 1931 jako asistent II. ústavu matematiky na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství Českého vysokého učení technického u profesora Karla Rychlíka. Na této pozici setrval až do uzavření českých vysokých škol v roce 1939.

Habilitace na univerzitě

V rámci svého matematického studia se Pankraz věnoval otázkám matematicko-statistickým a ekonometrickým. Dne 8. října 1934 předložil profesorskému sboru Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity v Praze žádost o udělení veniae docendi pro obory pojistné matematiky a matematické statistiky na základě předložené habilitační práce *Zur Grundgleichung für den zeitlichen Zerfall der statistischen Kollektivs* vydané roku 1933 v časopise *Aktuárské vědy* v Praze [1].² Pankraz předložil seznam čtyř dosud publikovaných matematických prací a tří dalších prací, které byly dosud v tisku. Uvedl, že kromě těchto matematických pojednání publikoval ve filozofickém časopise *Česká mysl* dva články s názvy *Dvě poznámky k symbolické logice* (1929) [3] a *Formalistické pojetí matematiky* (1932) [4].

Pankraz ve své habilitační žádosti uvedl, že v nejbližších letech je připraven konat dvousemestrální přednášky na tato témata: 1) Nověj-

¹V tomto Všeobecném penzijním ústavu působil jako ředitel profesor pojistné matematiky na Karlově univerzitě v Praze Emil Schoenbaum.

²Část této práce vyšla italsky pod názvem *Sui gruppi statistici* v *Giornale dell' Istituto Italiano degli Attuari* v roce 1933 v Římě [2].

ší teorie pojistně-matematické rezervy; 2) O rozvoji frekvenční křivky v nekonečnou řadu (Řady Charlierovy); 3) Matematické metody teorie hospodářské konjunktury; 4) Základy diferenčního počtu pro statistiky.

K přednášce na zkoušku navrhl tato tři témata: 1) Nové výzkumy o pojistně-matematické rezervě; 2) O zobecnění Charlierových polynomů; 3) O trendu a dlouhých vlnách hospodářské konjunktury.

Na schůzi profesorského sboru dne 25. října 1934 byla Pankrazova žádost předložena komisi ve složení Emil Schoenbaum, Miloš Kössler (děkan fakulty) a Vojtěch Jarník.

V posudku komise ze dne 10. května 1935 byla podrobně rozebrána Pankrazova dosavadní vědecká činnost i předložený habilitační spis. Komise konstatovala:³

Celkem je možno habilitační práci prohlásiti za obohacení dosavadní teorie rozpadu kolektivu ve dvou směrech: Jednak zavedením Stieltjesova integrálu, který odpovídá lépe povaze funkcí v praxi se vyskytujících, a v druhé části práce podrobným řešením příslušné parciální integrodiferenciální rovnice, které doposud bylo pouze naznačeno a nebylo provedeno. Habilitační práce svědčí o úplném autorově ovládnutí analytických prostředků pro řešení komplikovaných integrodiferenciálních rovnic.

Z hodnocení dalších Pankrazových prací vyplývá, že se pokouší o teoretická zobecnění řady již známých řešení problémů, i když v praxi vystačíme s předpoklady daleko užšími. Komise připomněla, že v posledních pracích se Pankraz zaměřil na aplikace metod matematické analýzy na různé problémy národohospodářské teorie, tedy oboru, který je v posledních letech v popředí zájmu teoretiků z anglosaských a skandinávských zemí. "Tento vysoce důležitý vědní obor nebyl u nás dosud systematicky pěstován, a potřeba matematicky školených pracovníků na poli národohospodářské teorie a praxe, jakož i ocenění činnosti pana dr. Pankraze na tomto poli je patrna z dopisu p. guvernéra Engliše, jehož opis přikládám v příloze".⁴

³Z formy, jakou je hodnocení psáno, se zdá zřejmé, že jeho autorem byl Schoenbaum, který byl pak referentem na schůzi profesorského sboru.

⁴Karel Engliš (1880–1961), první rektor Masarykovy univerzity v Brně, byl v le-

Komise ocenila rovněž četné odborné referáty a recenze žadatele o nejnovějších pracích z oboru pojistné matematiky a matematické statistiky, v nichž prokázal, že se dovede k vědeckým pracím postavit kriticky.

Schoenbaum si jako předseda komise vyžádal posudky o celkové vědecké činnosti Pankraze od profesorů pojistné matematiky Löwyho z univerzity v Heidelbergu, Mosera z univerzity v Bernu a Cantelliho z Říma. Löwy mezitím zemřel a posudky Cantelliho a Mosera byly příznivé.⁵

Na základě všech těchto faktů komise “nabyla jednomyslného přesvědčení, že [žádost] plně vyhovuje podmínkám pro zahájení habilitačního řízení”. V tomto smyslu byl přednesený návrh schválen profesorským sborem dne 16. května 1935.

Na následující schůzi dne 6. června 1935 vykonal Pankraz habilitační kolokvium s výsledkem plně uspokojujícím. Byly mu předloženy tyto otázky: 1) Schoenbaum — Řád invalidity; Intenzita úmrtnosti a invalidity; Jak se používají Čebyševovy polynomy na výpočet trendu; Misesova teorie počtu pravděpodobnosti. 2) Kössler — Misesova teorie počtu pravděpodobnosti (o teorii bylo širěji debatováno a Kössler se dotazoval na další podrobnosti); 3) Jarník — Základní věty o Fredholmových rovnicích integrálních.

Habilitační přednášku na zkoušku s názvem *O trendu a dlouhých vlnách hospodářské konjunktury* přednesl na schůzi sboru dne 24. října 1935. Na téže schůzi se sbor usnesl udělit Pankrazovi veniam docendi pro obor pojistné matematiky a matematické statistiky. Stalo se tak výnosem ministra školství a národní osvěty ze dne 21. listopadu 1935.

Podle seznamů přednášek konaných na Univerzitě Karlově v Praze zahájil Pankraz svoji přednáškovou činnost v LS⁶ 1936, kdy konal dvouhodinovou přednášku s názvem *Matematické základy hospodářské dynamiky*. Další dvouhodinové přednášky pak následovaly: ZS 1936 Diferenční počet; LS 1937 Diferenční rovnice, 2;⁷ ZS 1937 Logický úvod do

tech 1920–31 ministrem financí a v letech 1934–39 guvernérem Národní banky Československé. Jeho posudek na Pankrazovu práci se bohužel v archivních materiálech nedochoval.

⁵Cantelli napsal: “Monsieur Pankraz est un travailleur enthousiaste et qui intéresse le lecteur. Je n’ai aucun doute que sa valeur s’affirmera mieux ultérieurement”.

⁶LS — letní semestr, ZS — zimní semestr.

⁷Tato přednáška se nekonala, neboť Pankraz podnikl v tomto semestru studijní cestu do Anglie.

statistiky;⁸ LS 1937 Vybrané části z matematické statistiky; ZS 1938 Počet pravděpodobnosti (3 hodiny); LS 1939 Teorie pravděpodobnosti (2 hodiny).⁹ Na zimní semestr 1939 ohlásil Pankraz dvouhodinovou přednášku Vybrané části z ekonometrie.

Habilitace na technice

Pankraz po roce 1935 obrátil zvýšenou pozornost k matematické analýze (zejména k teorii integrálních rovnic), k teorii pravděpodobnosti a matematické logice. Jak uvedl ve svém životopise z února 1937, připravoval k vydání knihu *Matematická logika s použitím na fyzikální a hospodářské myšlení*, která ovšem nikdy nevyšla.

Výnosem MŠANO ze dne 18. března 1937 byla Pankrazovi udělena placená a do penze započitatelná dovolená od 1. března 1937 do 30. června 1937 s výhradou, že si bude platit náhradní asistentskou sílu. Pankraz využil této dovolené k návštěvě Londýna na základě podpory *Rockefeller Foundations*.

Před svým odjezdem podal Pankraz dne 12. února 1937 žádost o zahájení habilitačního řízení pro obor matematika na Českém vysokém učení technickém v Praze. Jako habilitační spis předložil dvě práce: *O jisté transcendentní integrální rovnici* [5] a *O dvou integrálních rovnicích* [6]. Protože podmínkou habilitace na technice byl doktorát technických věd, který Pankraz neměl, požádal současně o prominutí tohoto doktorátu a uznání doktorátu přírodních věd jako rovnocenné náhrady.

Profesorský sbor na své schůzi dne 5. března 1937 zvolil komisi pro posouzení žádosti, která se skládala z profesorů matematiky na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství Karla Rychlíka, Václava Hrušky a Františka Rádl. Komise pak byla doplněna o profesory dalších vysokých škol ČVUT Jana Vojtěcha, Karla Dusla a Jaroslava Janka. 20. dubna se komise sešla a konstatovala, že habilitační řízení může být

⁸Takto je název přednášky uveden v seznamu přednášek pro rok 1937/38. Pankraz před svým odjezdem ohlásil přednášku s názvem *Novější výzkumy o pojistně-matematické rezervě*.

⁹Na návrh profesorského sboru přírodovědecké fakulty, pověřilo ministerstvo Pankraze ve školním roce 1938–39 konáním přednášky *O počtu pravděpodobnosti* 3 hodiny v zimním a 2 hodiny v letním semestru, za normální remuneraci, jaké požíval prof. Kössler. Nejednalo se tedy o přednášky, které by Pankraz konal na univerzitě jako soukromý docent.

zahájeno. Svůj návrh předložila na schůzi sboru dne 22. října 1937, kde referenti Rychlík a Hruška přečetli svá hodnocení habilitační práce. Rychlík na závěr svého hodnocení uvedl, že “Pan autor projevuje v předložené práci značnou samostatnost. Je z ní též patrna jeho znalost moderních matematických teorií a pracovních metod. Nad to je dlužno zdůrazniti, že vedle uvedené práce může se pan autor prokázati vzhledem k jeho věku velkou literární činností”. Také Václav Hruška napsal, že Pankraz “dobře ovládá vědeckou metodu oboru, na který se chce habilitovati a prokazuje značnou znalost literatury, týkající se tohoto oboru. Jeho vědecká činnost je k jeho věku poměrně rozsáhlá”.

Profesorský sbor proto souhlasil s tím, aby habilitační řízení pokračovalo. Habilitační kolokvium se konalo dne 4. listopadu 1937 za přítomnosti děkana Miškovského a členů komise. Pankrazovi byly předloženy tyto otázky: 1) Rychlík — Integrální rovnice Volterrova a Fredholmova. Hilbertův prostor; 2) Hruška — Hadamardova věta o vyjádření lin. funkcionálu jako integrál Stieltjesův. Metody k numerickému výpočtu Stieltjesova integrálu. 3) Vojtěch — Nejdůležitější pojmy matematické. Vztahy mezi geometriemi projektivní, diferenciální a polydimensionální.

Výsledek kolokvia byl jednomyslně hodnocen jako uspokojivý. Na schůzi 26. listopadu 1937 profesorský sbor souhlasil s návrhem komise, aby byla Pankrazovi prominuta přednáška na zkoušku, neboť o jeho schopnostech přednášet svědčí jeho přednášky na Univerzitě Karlově. 28. ledna se pak sbor jednomyslně usnesl, aby Pankrazovi byla udělena *venia docendi* pro vědní obor matematiky na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství. Protože návrh sboru zasláný na ministerstvo neobsahoval vyjádření k udělení dispense doktorátu technických věd, dotázalo se ministerstvo dne 4. února na názor sboru. Výnosem ze dne 30. března 1938 byl pak Pankraz jmenován soukromým docentem také na české technice v Praze.

Co se týče přednášek na technice, nacházíme Pankrazovo jméno poprvé v seznamu přednášek ve školním roce 1938–39, kde je u jeho jména uvedena dvouhodinová přednáška Integrální rovnice a jejich použití v technice plánovaná na oba semestry .

Pankraz během války

Uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 znamenalo konec Pankrazova pedagogického působení. Zatímco v případě profesorů byla situace “vyřešena” dovolenou s čekatelným, pro asistenty vysokých škol cítilo ministerstvo školství povinnost pomoci jim získat vhodná místa ve státní správě. Pankraz na rozdíl od mnoha jiných v tomto směru nevyvíjel žádnou iniciativu. Jak vyplývá z dokumentů nacházejících se v jeho osobním spisu, vlastně po celou válku “úspěšně sabotoval” jakoukoliv práci, kterou mu ministerstvo přidělilo. Na druhé straně tyto dokumenty ukazují, že ministerští úředníci řešili jeho záležitosti velmi pomalu a trpělivost s jeho přístupem ztratili až na konci války v lednu roku 1945.

Dne 14. března 1940 vypracoval na Pankraze posudek Karel Rychlík, který požádal ministerstvo, aby Pankrazovi byla v době uzavření vysokých škol umožněna vědecká a publikační činnost. Protože samotná tato činnost nemohla být důvodem pro zachování asistentského místa, pokusilo se ministerstvo převést Pankraze, ale i jiné asistenty, pod ministerstvo vnitra, které hledalo odborníky na pojistnou matematiku, chemii či fotografii. Ministerstvo ovšem Pankraze odmítlo dopisem z 25. července 1940. V říjnu 1940 požádal Pankraz o převedení k Hospodářské správě vysokých škol v Praze s tím, že mu nebude přidělena žádná práce a on se bude moci věnovat překladu knihy E. Wagemanna *Wo kommt das viele Geld her?* Hospodářská správa tuto jeho žádost odmítla.

Proto byla Pankrazovi ministerstvem nabídnuta možnost zaměstnání středoškolského učitele matematiky na některé na průmyslové nebo střední škole, a to i přes to, že neměl vykonány všechny zkoušky učitelské způsobilosti. Tuto nabídku Pankraz jako soukromý docent v rozhovoru s úředníkem ministerstva Stříbrným odmítl.

V lednu 1942 požádal Pankraz opět o převedení k Hospodářské správě, neboť prodloužení jeho asistentského místa bylo možno jen za předpokladu, že někde vykonává státní službu. Jeho žádosti opět nebylo vyhověno, viz výnos ministerstva vnitra ze dne 28. března 1942, nicméně pozice asistenta mu byla prodloužena do konce března 1945. Na Pankrazův podnět požádal *Institut für Arbeitswissenschaft für Prag* dne 22. ledna 1943 ministerstvo školství o jeho převedení na dobu uzavření českých vysokých škol. Tomu bylo vyhověno, nicméně když si v květnu 1943 ministerstvo vnitra vyžádalo zprávu o tom, zda Pankraz svoji službu na tomto ústavu

nastoupil, ukázalo se, že nikoli. Pankraz byl později Hospodářskou správou pověřen inventarizací geodetických přístrojů a sbírek pražské české techniky, nicméně jak vyplývá z dopisu datovaného 8. ledna 1944 ministerstvu školství ani tuto činnost řádně nevykonával, neboť na pracoviště přicházel jen zřídka a zdržoval se zde 15 až 20 minut. Třebaže bylo v této věci s Pankrazem jednáno na ministerstvu školství, nedošlo v jeho přístupu k podstatnější změně. Na základě toho byl Pankraz opět dán ministerstvu vnitra k dispozici, to ovšem v srpnu 1944 jeho služby znovu odmítlo.

V důsledku toho měl být Pankraz penzionován či dán k dispozici pracovnímu úřadu. K tomu ale nedošlo a v lednu 1945 byl Pankraz povolán spolu s osmi dalšími zaměstnanci do kurzu pro vedoucí opevňovacích prací. Pankraz se těchto kurzů neúčastnil a odmítal rovněž převzít předvolání na Hospodářskou správu, které mu nebylo možno doručit.

Proti zastavení vyplácení své mzdy a propuštění ze služeb ministerstva školství protestoval Pankraz 28. dubna 1945 podáním stížnosti k vrchnímu odborovému radovi Zemského úřadu v Praze Dr. M. Kočerkanovi. Pankraz napsal, že se dne 24. dubna náhodně dozvěděl, že byl od 31. března 1945 propuštěn ze služeb ministerstva školství a současně byl úředníky pohnán k disciplinárnímu řízení před zemský úřad. Na základě výsledku tohoto řízení mu bude nebo nebude vyplacena částka 10-15 000 Kč, která je mu zadržována.

Pankraz upozornil na to, že během války konal řádnou vědeckou činnost a že až v posledním roce a půl se úředníci Komorouš a Stříbrný mu v tom pokoušeli bránit tím, že prohlašovali, že asistenti musí mít své zaměstnání a vědě se mohou věnovat jen jako soukromé záležitosti. Tento názor Pankraz odmítal a připomněl, že již prakticky 20 let vědecky pracuje. Napsal, že zhruba před rokem a půl tyto výše jmenovaní úředníci způsobili, že byl přidělen k Hospodářské správě provozu vysokých škol. Pankraz tam nastoupil, “aby nevyvolával spor”. Až do konce roku 1944 vedl tento úřad jistý Ing. Poupě, asistent české techniky, který, podle Pankraze, žádnou vědeckou činnost nevykonával a o kterém se dobře ví, “že nevraží na ty, co se habilitovali”.

Pankrazovi byl přidělen úkol vykonávat dozor nad prací nádeníků při nakládání odpadu. Pankraz tuto činnost nějaký čas vykonával, ale pak “seznal stupidnost takového počínání.” Když mu nebylo přiděleno řádné pracoviště, místnost či snad jen stůl, kde by mohl pracovat, přestal na

toto pracoviště docházet.

Podle Pankraze se “štvanice” na jeho osobu ještě stupňovaly, když se od 1. ledna 1945 stal vedoucím Hospodářské správy dr. Hejnic. Ten v lednu celé tři týdny posílal k Pankrazovi domů zřízence, “kteří špehovali co dělá, s kým mluví, kam chodí”. Obyvatelům domu vysvětlovali, že jsou z úřadu práce a jeho byt nechají otevřít policejně. Pankraz proti tomuto počínání protestoval u Komorouse, nicméně na základě rozhodnutí Ing. Stříbrného mu byla 20. lednem 1945 zastavena výplata platu.

Co se týče kurzu, na který odmítl chodit, Pankraz napsal, že na počátku roku 1945 zřídilo ministerstvo vnitra kurzy pro vedoucí práci na budování zákopů. Pankraz dostal prostřednictvím Hospodářské správy pozvání do těchto kurzů, ale nepovažoval za svoji povinnost tam chodit, když nebyly organizovány ani ministerstvem školství ani Hospodářskou správou. Dne 17. února 1945 byl Pankraz jako nepotřebný předán úřadu práce, ale ten v březnu rozhodl v jeho prospěch a zprostil ho jakýchkoli závazků. Pankraz protestoval proti postupu úředníků ministerstva, kteří dle jeho názoru neměli právo ho propustit ze služeb ministerstva.

Soud s Pankrazem

Zatímco Pankrazova snaha vyhnout se během války jakémukoliv zaměstnání by snad mohla být hodnocena kladně, ve smyslu odporu proti okupantům, další materiál v jeho osobním spisu ve fondu ministerstva školství ukazuje, jaké byly Pankrazovy postoje v období války.

Policejnímu ředitelství v Praze byl adresován již 23. května 1945 dopis, ve kterém autor upozorňuje na činnost Otomara Pankraze za okupace. Jméno autora dopisu z podpisu není zřejmé, ale podle obsahu se jednalo jistě o pracovníka ministerstva školství.

V dopise se uvádí, že 27. září 1944 Pankraz denuncoval vysokoškolské profesory podáním ministerstvu lidové osvěty doslovně takto:¹⁰

Poněvadž v nejbližší době se skončí uvedení protektorátních zaměstnanců do válečného nasazení, upozorňuji, že dosud nebyli nasazeni vysokoškolské učitelé č. Karlovy university v Praze a university v Brně a č. vysokých škol technických, ačkoliv

¹⁰Opis tohoto podání nacházíme v osobním spisu Otomara Pankraze ve fondu MŠANO.

by mohli platně prospěti jako učitelé vysokoškolští v Říši. Řada teoretiků a praktiků ze všech fakult od roku 1939 pobírá jen plat a nejsou činni. Taktéž dosti s. docentů. Já osobně rovněž marně čekám po několik let na možnost uplatnění se. Při konečném vypětí musíme pomoci všichni.

V dopise je dále upozorněno na skutečnost, že se Pankraz na toto podání podepsal jako Pankratz a během války přispíval do fašisticky vedeného časopisu *Přítomnost* a spolupracoval s nakladatelstvím *Orbis*.¹¹ Je zde dále uvedeno:

K informaci poznamenávám, že po uzavření českých vysokých škol snažili se čeští úředníci školské správy zachrániti všecken vědecký personál vysokých škol včetně Pankraze, který však projevoval vždy ostentativní nedbalost, takže musel býti ze služby propuštěn. Po svém propuštění žádal u školského oddělení býv. úřadu německého státního ministra v Praze o disciplinární řízení proti dvěma českým úředníkům zdejšího ministerstva.

Se zřetelem ke známému stanovisku německého režimu proti českým vysokým školám jeví se jeho čin jako hrubé provinění proti zájmům českého národa.

Žádám o přísný postup proti RNDr. Otomaru Pankrazovi.

Součástí Pankrazova osobního spisu je i jistá reakce ministerstva ze dne 27. října 1944 na jeho podání. Bylo v ní upozorněno na to, že se Pankraz již mnohokrát neosvědčil na místě, kam byl vyslán a rovněž pokus převést ho pod ministerstvo vnitra se nepodařilo realizovat. Pankraz byl již tehdy označen za nepotřebného a dán k dispozici úřadu práce.

Zdá se však, že tato Pankrazova záležitost, která by zřejmě vedla k zahájení disciplinárního řízení a v daném období by jistě způsobila definitivní konec Pankrazova působení na vysoké škole, byla odložena v souvislosti s mnohem závažnějšími obviněními. Za ně byl Pankraz krátce po osvobození uvězněn a zhruba o rok později odsouzen mimořádným lidovým soudem v Praze pro zločin proti státu.

¹¹Víme, že v nakladatelství *Orbis* vyšel Pankrazův překlad knihy *Odkud tolik peněz?* [7].

Součástí osobního spisu Otomara Pankraze v Národním archivu je opis rozsudku mimořádného lidového soudu:

Mimořádný lidový soud v Praze, VI. senát uznal po provedeném hlavním přelíčení dne 21. 6. 1946 takto právem:

Obžalovaný doc. RNDr. Otomar Pankraz, nar. 25. 3. 1903 v N. Dvorech u Písku, docent techniky v Praze a přír. fakulty Karlovy university, svobodný, české národnosti, posledním bytem Praha — Podolí, Přemyslova č. 587, t. č. v soudní vazbě,

jest vinen,

že za okupace, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky, v Praze propagoval a podporoval nacistické hnutí zejména tím, že byl informátorem gestapa v případě Dra Chlubny, že schvaloval vraždění vysokoškolských profesorů po exekuci Heydricha a uzavření vysokých škol, že vychvaloval nacismus a práci českých zrádců pro Německo,

čímž spáchal

zločin proti státu podle paragrafu 3/1 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945 číslo 16 Sb, ve znění zák. č. 22/46 a odsuzuje se za to: podle první sazby paragrafu 3/1 téhož dekretu k trestu těžkého žaláře v trvání 5 let (pět) zostřeného jedním tvrdým lůžkem čtvrtletně a podle paragrafu 389 tr. ř. k náhradě nákladů řízení trestního a výkonu svého trestu.

Do trestu na svobodě započítá se obžalovanému zajišťovací a řádná soudní vazba od 19. 5. 1945 20 hod. do 22. 6. 1945 20 hod. a od 28. 6. 1945 12 hod. do 21. 6. 1946 13. hod.

Dále soud vyslovuje, že obžalovaný pozbývá na 10 let občanské cti a celý trest na svobodě odpyká si ve zvláštních pracovních oddílech.

Jména propadá ve prospěch státu.

Předseda soudu Dr. Otakar Heráf v rozsudku podrobně zdůvodnil důvody svého rozhodnutí. Soud měl za zjištěno, že Pankraz poskytl gestapu v případě dr. Chlubny informace o Chlubnových protiněmeckých

výrocích pronesených jednak ve Společenském kroužku, jednak v kavárně Mánes i jinde a tyto informace buď přímo způsobily a nebo hodně přispěly k tomu, že byl Chlubna dne 17. ledna 1944 uvězněn a z vězení se již nevrátil zpět.

Soud vyslechl Dr. Slouku, který strávil s Chlubnou týden ve společné cele v koncentračním táboře Terezín a který vypověděl, že Chlubna označil Pankraze za jediného možného udavače. Chlubna se již před svým zatčením svým přátelům svěřil s názorem, že Pankraz je konfident gestapa a má z něj strach. Soud rovněž označil jako příznačné pro práci gestapa, že ač byli k výslechu v souvislosti se zatčením Chlubny předvoláni Chlubnovi přátelé, kteří upozorňovali na to, že Chlubna trávil mnoho času ve společnosti Pankraze, Pankraz jako konfident k výslechu sám nikdy předvolán nebyl.

Svědci upozornili na politickou rivalitu mezi Pankrazem a Chlubnou, kdy Pankraz dával vždy najevo proněmecké stanovisko, vychvaloval nacismus ať již v soukromých hovorech s jednotlivými členy Společenského kroužku nebo i veřejně v diskusi, které bylo přítomno asi 30 osob. Pankraz se dle svědků setkával rovněž s novinářem Vondráčkem.

Z toho všeho došel soud k přesvědčení, že obžalovaný informoval gestapo o protiněmeckých výrocích Dr. Chlubny, neboť uvedeným svědkům vesměs vážným, povětšinou graduovaným osobám, jejichž věrohodnost jest mimo pochybnost, a jejichž výpovědi se navzájem doplňují, věří.

Výpověď svědka Dr. Lankaše, že mu Dr. Smíchovský řekl, že on sám Chlubnu udal, je ojedinělá, Smíchovský tento čin popírá a je nesporné, že Chlubna byl udán na základě výroků učiněných ve Společenském kroužku a v kavárně Mánesa, kam Smíchovský vůbec nechodil.

Z výpovědi čtyř svědků je bezpečně zjištěno, že obžalovaný po atentátu na Heydricha veřejně schvaloval popravy vysokoškolských profesorů s poznámkou, že se alespoň uvolní místo pro mladé, že staří profesori seděli tak dlouho dokud neumřeli. Tomu úplně odpovídá jeho článek napsaný v *Národní politice* v srpnu 1944 *O střídání generací*, v němž doporučuje výměnu “dnešní stárnoucí generace”.

Celá řada svědků dosvědčila, že Pankraz veřejně schvaloval uzavření vysokých škol, vychvaloval práci zrádců pro okupanty slovy, “že Češové si odporem proti Říši nevidí na špičku nosu a že odporují okupantům

jen lidé s ptačími mozky”. Dále vychvaloval nacismus a prohlašoval, že včlenění Čech a Moravy do Říše je jediné správné a že studentské demonstrace v roce 1939 poškozují český národ a byly vyvolány nezodpovědně vysokoškolskými profesory.

Toto jeho přesvědčení nakonec vedlo k jeho společenskému bojkotu. Dvě svědkyně označily Pankraze za mstivého, resp. obávaného člověka.

Soud naopak konstatoval, že nebylo prokázáno, že by psal do časopisů články žádané německým režimem, neboť v tomto směru nebylo zjištěno, že by v nich teze nacismu doporučoval, schvaloval nebo obhajoval.

Trest byl vyměřen podle první sazby paragrafu 3/1 a jako polehčující okolnost byla uznána zachovalost obžalovaného, naopak přitěžoval fakt, že jde o vysokoškolského učitele, jehož postoj v otázce národnostní místo aby byl jednoznačně příkladný, byl naopak aktivistický. Přitěžovala rovněž nízkost smýšlení a nezdravá ctižádost.

Časopis *Národní osvobození* uveřejnil dne 22. června 1946 v čísle 143 tuto zprávu:

Praha 21. června. Docent vysoké matematiky Dr. O. Pankrác, 43 letý, české národnosti, chodíval do Společenského klubu a do společnosti v kavárně Mánesu za okupace a tam slyšel různé výroky ne právě příznivé říši. Smýšlením byl nakloněn Němcům a zastával stanovisko, že popravy po atentátu na Heydricha jsou správné. Schvaloval uzavření českých vysokých škol a psal vědecké články do německých odborných časopisů. O náladách v kruzích intelektuálů informoval gestapo a následkem toho byl zatčen Dr. Chlubna, který zemřel v koncentračním táboře. Před mimořádným lidovým soudem, kde byl obžalovaný Pankrác souzen podle žaloby Dr. Šindeláře, senátem s. r. Dr. Heráfa, objevilo se asi 20 svědků z univerzitních kruhů. Obžalovaný Pankrác byl odsouzen pro zločin proti státu, protože udavačství mu nebylo prokázáno, k pěti letům těžkého žaláře, které si odpyká v nucených pracovních oddílech, ztrácí čest na deset roků a jeho veškeré jmění propadá ve prospěch státu.

Otomar Pankraz zemřel v Praze dne 12. prosince 1976 ve věku 73 let.

Literatura

- [1] Pankraz, O.: Zur Grundgleichung für den zeitlichen Zerfall der statistischen Kollektivs. *Aktuárské vědy*, 1933.
- [2] Pankraz, O.: Sui gruppi statistici. *Giornale dell' Istituto Italiano degli Attuari*, 1933.
- [3] Pankraz, O.: Dvě poznámky k symbolické logice. *Česká mysl*, 1929.
- [4] Pankraz, O.: Formalistické pojetí matematiky. *Česká mysl*, 1932/33.
- [5] Pankraz, O.: O jisté transcendentní integrální rovnici. *Rozpravy České akademie věd*, 43, 1933, s. 9.
- [6] Pankraz, O.: O dvou integrálních rovnicích. *Rozpravy České akademie věd*, 1936.
- [7] Pankraz, O.: *Odkud tolik peněz?* Orbis, Praha, 1943. Z německého originálu Wagemann, E.: Wo kommt das viele Geld her? přeložil Otomar Pankraz.
- [8] Pankraz, O.: O didaktice politické aritmetiky. *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, 1929.
- [9] Pankraz, O.: Sur une transformation de la théorie des équations intégrales. *Aktuárské vědy*, 1930.
- [10] Pankraz, O.: K jisté transformaci obyčejné Volterrový integro-diferenciální rovnice. *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, 1932.
- [11] Pankraz, O.: O rozpadu statistických souborů. *Spisy vydávané Přírodovědeckou fakultou Masarykovy university*, 1933, s. 10.

- [12] Pankraz, O.: Základní rovnice pro časový rozpad statistických souborů. *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, 1933.
- [13] Pankraz, O.: Integrální rovnice pro řád aktivních osob v invalidním pojištění. *Rozpravy České akademie věd*, 43, 1933, s. 11.
- [14] Pankraz, O.: Bemerkung zum Zinsfussproblem. In *Zprávy II. sjezdu matematiků zemí slovanských*. Praha, 1934.
- [15] Pankraz, O.: K definici Stieltjesova integrálu v pojistné matematice. *Rozpravy České akademie věd*, 1934.
- [16] Pankraz, O.: Belastete Integralgleichung für die Aktiven-Ordnung in der Invalidenversicherung. *Blätter für Versicherungs-Mathematik und verwandte Gebiete*, 1934.
- [17] Pankraz, O.: O řádu aktivnosti bez reaktivisace. *Pojistný obzor*, 1934.
- [18] Pankraz, O.: Sulla tavola degli attivi nell' assicurazione contro l'invalidità. *Giornale dell' Istituto Italiano degli Attuari*, 1934.
- [19] Pankraz, O.: O podnikatelském risiku. *Národohospodářský obzor*, 1934.
- [20] Pankraz, O.: Zum Problem der Massenfabrikation. *Aktuárské vědy*, 1935.
- [21] Pankraz, O.: Sur la loi de la demande. *Econometrica*, 1936.
- [22] Pankraz, O.: O jisté podmínce pro stacionární oběh hospodářských statků. *Rozpravy České akademie věd*, 1936.
- [23] Pankraz, O.: O souvislosti individuální prémiové rezervy soukromého pojištění s průměrnou prémiovou rezervou sociálního pojištění. *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1936.
- [24] Pankraz, O.: Metody a organizace konjunkturního výzkumu, 1937. Knihovna statistického obzoru, sv. 40.
- [25] Pankraz, O.: O axiomech počtu pravděpodobnosti. *Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné*, 1939, s. 36.

- [26] Pankraz, O.: Zákon velkých čísel ve funkcionálním prostoru. *Přednášky Jednoty pro vědy pojistné*, 1940, s. 27.
- [27] Pankraz, O.: O pojmu pravděpodobnosti. *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, 69, 1940, s. D73–D81.
- [28] Pankraz, O.: Poznámka k mému článku "O pojmu pravděpodobnosti". *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, 69, 1940, s. D161–D165.
- [29] Pankraz, O.: Vom wirtschaftlichen Werte, 1943. Internationale Bibliothek für Philosophie, Bd. V., No. 8.